TWEE POPULAIRE VRUCHTEN VAN CURAÇAO. ORANJEAPPELEN EN PINDA'S

DOOR

C. K. KESLER

Het is wel eenigszins eigenaardig, dat het eiland Curaçao, waarvan men overigens hier in Holland over het algemeen weinig weet, toch een zekere bekendheid heeft verkregen door twee producten, die beide hun oorsprong in het plantenrijk hebben, n.l. pinda's en Curaçao-likeur. Eigenaardig is dat vooral, omdat Curaçao, in tegenstelling met Suriname, nooit een eigenlijke landbouw-kolonie is geweest, maar reeds vroeg zijn inkomsten in de eerste plaats uit slaven- en later ook uit anderen handel moest trekken.

Landbouw, hoe vaak ook beproefd, is op Curaçao steeds een mislukking gebleken. Dat ligt niet aan den grond; die is, hoewel voor een groot deel rotsachtig, toch op vele plaatsen vruchtbaar genoeg. Maar wel aan den onvoldoenden, vaak maanden uitblijvenden, regenval. Dat de grond er vruchtbaar genoeg is, blijkt wel uit de aanwezigheid van verscheidene, z.g. hofjes in de dalen en verder doordat, als de regens eens goed doorkomen, in een ongehooflijk korten tijd ook de bruine, door de zon geblakerde rotsen met een groen plantenkleed bedekt zijn. Al te spoedig verdort dat echter weer, als daarna een langdurige droogte-periode inzet.

Reeds in de eerste tijden van onze bezetting van het eiland, dat in 1634 aan de Spanjaarden ontnomen werd, verneemt men klachten over de groote droogte, over het ontbreken van goed drinkwater voor mensch en dier en over het gemis van voldoende regenbakken en putten, om het spaarzaam vallende water te bewaren.

Toch heeft de West-Indische Compagnie geruimen tijd de illusie gehad, op het eiland een tropisch landbouwbedrijf te kunnen vestigen, zelfs nog nadat zij, na de verovering van Suriname, een daartoe veel beter geschikt gebied in bezit had gekregen. Met allerlei gewassen werd een proef genomen, met suiker, indigo, katoen, tabak e.a. Suikercultuur schijnt wel de oudste op het eiland beoefende te zijn. Uit de archieven van de W. I. C. blijkt, dat in 1670 in het pakhuis te Amsterdam aan de Prins-Hendrikkade (destijds de Buitenkant) een hoeveelheid van 12.000 pond suiker, afkomstig van de Curaçaosche plantage St.-Cruys, aanwezig was ¹⁾.

In het eerste vierde deel van de 18e eeuw begonnen Bewindhebbers echter meer en meer tot de meening over te hellen, dat andere bronnen van inkomsten meer belangstelling verdienden dan de steeds wisselvallige landbouw en gaandeweg werden de oude cultures dan ook opgegeven. Tot het ontstaan van dit inzicht zal wel in niet onbelangrijke mate hebben bijgedragen het gemis aan continuïteit in het bestuursstelsel, een euvel, waarover trouwens in onze dagen zelfs, het laatste woord nog niet gesproken is. Was er toevallig een Directeur (zooals de hoogste vertegenwoordiger der W. I. C. destijds heette), die belang stelde in landbouwaangelegenheden, dan ging het daarmede, in weerwil van de minder gunstige klimatologische omstandigheden, vaak niet onbevredigend. Was het tegengestelde het geval, wat vrijwel, en niet geheel onverklaarbaar, regel was, dan klaagden Bewindhebbers steen en been over de geringe profijten, die zij van hun plantages trokken.

Onder de Directeuren, die zich ingespannen hebben, om van de cultures te maken, wat ervan te maken was, verdienen vooreerst Jan Doncker (1673—1679) en zijn opvolger Nicolaas van Liebergen (1679—1682) genoemd

¹⁾ Achttien jaar later echter, in 1688 werd de suikercultuur losgelaten. Blijkbaar gaf deze dus niet de voordeelen, die men ervan verwachtte. Bovendien was in dienzelfden tijd door de stichting van de Geotroyeerde Sociëteit in 1683 en door het optreden van Corn. van Aerssen van Sommelsdijk meer vastheid gekomen in de richting, waarin men Suriname wilde ontwikkelen.

te worden, vooral de eerste. Aan hun werkzaamheid is het te danken, dat van de twee producten, waardoor het eiland algemeen bekend is, de oranjeappels voor Curaçao-likeur, voor het eerst daar aangeplant werden en later de cultuur ervan voortgezet.

Jan Doncker, een der verdienstelijkste Directeuren, die Curaçao in de 17e eeuw en later gekend heeft, was de man, die het eerst oranjeboomen en limoenstruiken liet aanplanten. Het was een proef, die hij daarmede nam en een, die zoo goed uitviel, dat er thans nog vraag is naar oranjeschillen van Curaçao en, dat likeurstokers daaraan de voorkeur geven boven die van andere streken afkomstig. Reeds de eerste zendingen gaven moed. Tot den tijd, dat het Curaçaosche product op de markt kwam, had men voor verschillende doeleinden oranjeappelen vooral uit Zuid-Europa betrokken.

Rembertus Dodonaeus vermeldt in de uitgave van 1608 van zijn „Cruydtboeck", dat de „Arangieboom" groeit in verschillende streken om en op eilanden in de Middellandsche Zee, o.a. in Italië, Zuid-Frankrijk, Spanje enz. Volgens dezen geleerde zijn de vruchten en aftreksels van de bladeren en bloemen voor velerlei doeleinden bruikbaar, als parfumerie en als medicijn bij verschillende ongesteldheden. Het gebruik in de likeurstokerijen vermeldt hij in zijn nauwkeurige beschrijving der plant echter niet. Blijkbaar was dat in zijn tijd dus nog niet bekend.

De teelt van oranjeappelen had, zooals boven vermeld werd, op Curaçao succes. Zoo werden tijdens het bewind van den Directeur Isaac Faesch (1740—1758) 99 vaten en 5 zakken oranjeschillen naar Amsterdam verzonden. Frankrijk en Holland zijn, zooals bekend is, de landen, die bij fijnproevers beroemd zijn voor de fabricage van fijne likeuren. Het is dan ook aan te nemen, dat wel dra de in dien tijd (nl. in 1679) opgerichte firma Wijnand Fockink belangstelling toonde voor het op de markt gebrachte tropische product en er een der belangrijkste afnemers van werd; een belangstelling, die tot heden heeft stand gehouden. Curaçaosche oranje schillen worden daar

nog steeds bij voorkeur bij de Curaçao-fabricage gebruikt en geven een fijner product dan andere schillen. O.a. hierdoor is er steeds vraag naar gebleven, zoodat nu eens in grootere, dan weer in kleinere hoeveelheid, oranjeschillen tot heden tot de uitvoerproducten van Curaçao behoord hebben.

Kort nadat men succes met oranjes en ook met limoenen ¹⁾ had gehad, werd een ander nieuw gewas op Curaçao voor het eerst aangeplant, nl. de pinda's. Het is wel eigenaardig, dat deze populaire versnapering hier te lande nog steeds naar het eiland genoemd wordt. Apennootjes hoort men in Amsterdam nogal eens, pinda's in den laatsten tijd ook wel, maar haast even vaak „kersausies”. Een populaire versnapering noemden wij de nootjes, populair bij mensch en dier. Dat is duidelijk zichtbaar o.a. in Artis na een dag van druk bezoek, zoowel in de kooien der dieren, als op de paden van den tuin! En diezelfde populariteit geniet de vrucht ook op Curaçao en in Suriname. Op Curaçao hoort men in den avond vaak het klagend geroep van een oude negerin, die met haar „Berde herebee, kajiènte” aankondigt, dat zij warme, gekookte, groene pinda's te koop heeft. Een andere vindt met haar kalebasjes vol „pinda haça”, geroosterde pinda's, gereeden aftrek van haar artikel o.a. bij de namiddag-bezoekers van de Societeit. En dat is niet het eenige gebruik, dat men daar van de pinda's maakt. Curaçaosche kokkies weten er allerlei lekkernijen van te fabricceeren, waarbij in den regel een goede hoeveelheid „soekoe papilón”, bruine suiker, te pas komt. En Surinaamsche niet minder.

Pinda is, zooals boven gezegd werd, geen oorsponkelijk Curaçaosch gewas, het werd daar uit Oost-Indië ingevoerd. Evenals dat met vele andere cultuurgewassen het geval is, is niet met zekerheid bekend, waar het vaderland der pinda's te vinden is. Zeer waarschijnlijk is het echter, dat het moet gezocht worden in het tropische gedeelte van Zuid-Amerika, vermoedelijk in het N. van Brazilië. Daar zijn ten minste verschillende, tot dezelfde soort be-

¹⁾ Curaçaosche oranjes werden beter geoordeeld dan de Spaansche en het Curaçaosche limoensap beter dan dat van de kust van Guinea.

hoorende planten in het wild — niet verwilderd — aangetroffen. Vandaar werd het gewas in de 16e eeuw over het geheele koloniale rijk der Portugeezen verbreid en kwam zoo ook in de Oost, misschien wel via Japan of China. Rumphius (1628—1702) althans vermeldt, dat „katjan”, de Maleische naam voor pinda, uit die landen in Indië ingevoerd werd, in zijn tijd veelvuldig bij Batavia geteeld en vandaar naar de Molukken werd overgebracht ¹⁾.

In Rumphius' tijd waren de Molukken nog „de Groote Oost” en vandaar of van Batavia kwamen pindazaden te Amsterdam in handen van de Bewindhebbers der W. I. C. Deze oordeelden zeer terecht, dat een proef in hun kolonie Curaçao met een gewas, dat in de tropen overal slaagde, alleszins aanbevelenswaardig was. Daarom zonden zij een zakje „catjhan” zaden uit Oost-Indië afkomstig aan hun Directeur, Jonathan van Beuningen met opdracht, de teelt daarvan te beproeven ²⁾.

¹⁾ *Arachis* is ongetwijfeld van Braziliaanschen oorsprong. (Bulletin van het Koloniaal Instituut, Maart 1896, blz. 42.)

Arachis hypogaea is a plant unknown in the wild state. There is no knowledge to be recorded of its early history. How it came into cultivation cannot now be traced. That America gave the race birth is beyond doubt and it is clear that in the 16th century Africa and Asia received it. (Bulletin of the Royal Botanical Gardens, Kew, 1901, blz. 175).

It is unknown in a wild state and its native country has been a matter of some uncertainty. There is reason to believe, however, that it originated in tropical South America, as several species belonging to the genus *Arachis* are met with growing spontaneously in that country.

Centuries of cultivation have probably so improved the plant that it is no longer comparable with the wild type, if this is still in existence. (Bulletin of the Royal Imperial Institute, 1910, blz. 153.)

Zeer langen tijd verkeerden plantkundigen in het onzekere, waar de oorsprong dezer plant moest gezocht worden. Men vond ze in alle tropische gewesten aangeplant, waardoor de onzekerheid licht te begrijpen is.

Eindelijk trof men deze plantensoort in Brazilië aan onder omstandigheden, die met reden deden besluiten, dat men hier niet met een verwilderde cultuurplant te doen had en, toen later nog meerdere soorten in Brazilië ontdekt werden en elders de plant nergens in wilden (niet verwilderden) staat werd aangetroffen, zijn deskundigen het tegenwoordig vrijwel eens, dat Brazilië als het geboorteland ervan moet beschouwd worden. (De Indische Mercur, April 1906, No. 15.)

²⁾ J. H. J. Hamelberg, De Nederlanders op de West-Indische Eilanden, blz. 129.

In de datums der hierop betrekking hebbende brieven moet een ver-

Dit verzoek geeft blijk van een opleving der belangstelling van de Heeren X in landbouwaangelegenheden op Curaçao, die in de eerste jaren van de 18e eeuw vrij flauw was geweest. De Compagnies-plantages toch, die nog geëxploiteerd werden, hadden sedert jaren zoo weinig profijt gegeven, dat Bewindhebbers in 1695 aan den toenmaligen Directeur Bernagie schreven: „Wij sien van nu aff wel aan, dat de lasten van Curaçao desselfs inkomen verre te boven gaan”. En twee jaar later oordeelden zij: „Ende wel eerstelijk int generaal dat wij al lange hebben geoordeeld dat Curaçao aan de Comp. een considerabele last is”

Aan den Directeur Mr. Jacob Beck werd dan ook bij zijn benoeming opgedragen een nauwkeurig onderzoek naar den toestand van de kolonie in te stellen. De resultaten hiervan legde deze kort na zijn ambtsaanvaarding in 1705 in een zeer ongunstig rapport meer. Hij schreef o.a.:

gissing geslopen zijn. De brief van de Kamer van Amsterdam aan Van Beuningen is gedateerd 15 Augustus 1719 en het antwoord van den Directeur, waarin hij de ontvangst der zaden erkent, draagt den datum 8 Juli 1719.

Er bestaat trouwens ook verwarring omtrent de Van Beuningens zelf. Hamelberg en de Encyclopaedie van West-Indië vermelden beide twee achtereenvolgende Directeurs Van Beuningen, nl.:

Jonathan van Beuningen, tot Commissaris van den Train en Militie benoemd onder het bewind van den Directeur Jeremias van Collen op 17 Mei 1714, na diens dood provisioneel Directeur in 1715 en van 1716 definitief in dat ambt tot 1720, toen hij opgevolgd werd door zijn ouderen broeder Mr. Jan van Beuningen, Heer van Suylenburg en Dart-huyzen.

Joh. E. Elias, de Vroedschap van Amsterdam vermeldt omtrent dezen: Mr. Jan van Beuningen, Vrijheer van Zuylenburgh, Heer van Darthuizen, geb. 27 Januari 1667, overl. op Curaçao 18 Sept. 1720. Koopman en bankier te Amsterdam, handelende op de Oostzee, eerst onder de firma Jan en Hendrik van Beuningen, daarna onder de firma Jan van Beuningen & Compie.; Commies van de Posterijen 1704, Luit. der Burgerij 1706, Kap. 1709, Bewindhebber der W. Ind. Comp. 1712, *Gouverneur van het eiland Curaçao 1715*, bij Keizerlijk besluit d.d. 24 Maart 1713 door Keizer Karel VI in den Rijksadelstand verheven; tr. 26 April 1695 Catharina Constantia van Leeuwen, geb. 16 Dec. 1675; st. op Curaçao 17 November 1720; dr. van Dr. Gerbrandus van Leeuwen en van Catharina van Collen. Uit dit huwelijk sproten verscheidene kinderen.

Vermoedelijk heeft Elias dus de beide Van Beuningens, Joachim en Jan voor denzelfden persoon aangezien.

„.... hebbe tot myn verwonderinge en leet wesen bevonden de voorsz. plantagien en vee coralen uytermaaten vervallen en slegt gestelt”.... Als oorzaken daarvan geeft hij verschillende misbruiken op, die door zijn voorgangers getolereerd waren of waartoe zij zelf hadden medegewerkt, „waarin blyckt dat men maer voor syn tyd heeft gesorgt het mogt daar na gaan soo het wilde”, voegt hij erbij. Hij had dan ook o.a. aan de Commandeurs van Aruba en Bonaire, waar ook al verschillende misbruiken geconstateerd waren, ieder „in uytdrukkelyke & serieuze termen geschreven alsmede gerecommandeert syn ampt en pligt in alles na te komen en op te volgen, met belofte daar in voldoende, dat een yder syn tractement en gagie vergroot soude werden”....

Een directeur met zulke inzichten had op Curaçao zeker veel goed kunnen doen, vooral, daar zijn verstandhouding tot de Heeren X zeer goed was. In den regel was dat in het laatst der 17e en het begin der 18e eeuw niet het geval en weinige Directeuren zijn er geweest, die er niet mede bedreigd werden, dat Bewindhebbers zouden „genootsaakt syn zodanige resoluties en mesures te nemen, die UE. gants niet aangenaam ofte voordeeligh zullen weezen”.

De Directeur Beck vroeg en verkreeg na een vijfjarig bestuur ontslag en, nadat onder zijn opvolger Van Collen Curaçao groote schade ondervonden had door de brandchatting van Cassard, waren eerst de beide Van Beuningen in staat een en ander tot herstel van de welvaart te verrichten. Daaronder behoorden o.a. maatregelen tot bevordering van de wederopleving van den landbouw. De verschillende plantages, die eerst voor rekening der Compagnie geëxploiteerd waren, waren successievelijk aan particulieren verhuurd en alleen Hato was in dien tijd nog een Compagnies-plantage.

Tijdens het bewind van Joachim van Beuningen nu, werd dezen opgedragen meer zorg te besteden aan de bereiding van indigo, werd den Directeur van Guinea opdracht gegeven, kaneelboomen naar Curaçao te zenden en schreven Bewindhebbers omtrent pinda's het volgende:

„Hiernevens become UEd. volgens resolutie en aenschryvinge van de laest gehouden vergadering der Thien een verseegelt sakje met catjhan zijnde een soort van oortjes (erwtjes?) komende uyt Oost Indiën, dewelke UEd aldaer (d.w.z. op Curaçao) zult doen planten ende deselve voortkomende verder doen cultiveeren.”

De Directeur voldeed aan die opdracht en de genomen proef slaagde blijkbaar, want hij berichtte daarna, wel te denken, dat zij op het eiland zouden groeien. Wat gebleken is, inderdaad het geval te zijn, want nog steeds wordt door de negerbevolking, vooral in het Westelijk gedeelte van het eiland naast „maisji” (Sorghum) voor eigen gebruik pinda geteeld. Ook in Suriname houden o.a. de Boschnegers zich daarmee bezig en zoo is dus dit gewas langs een grooten omweg weer in de buurt van het oorspronkelijke vaderland terug gekomen.

En dat de pinda h. t. l. o.a. bekend geworden is onder den naam van „Curaçaosche mangel” of bij verkorting in den volksmond „kersausie”, zal wellicht zijn oorzaak vinden in de omstandigheid, dat aan een ander gedeelte van de opdracht van Bewindhebbers aan Van Beuningen voldaan werd, doordat n.l. pinda's gebruikt werden tot aanvulling van het proviand van thuisvarende schepen. In denzelfden brief toch, waarin de afzending van het eerste monster pinda's bericht werd, werd den Directeur verzocht, ze „aen de Comp.s scheepen in plaetse van Erweeten meede te geeven.”

Zoo werden de pinda's vermoedelijk bij de matrozen en de hunnen bekend en populair, even populair, als de Curaçao-likeur weldra bij gastronomen geworden is.

Amsterdam, Juli 1931.